

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ВИРОБНИКІВ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА

КАЛЬЧЕНКО Микола

Інституту тваринництва Національної академії аграрних наук України

<https://orcid.org/0009-0009-2977-5049>

Стаття присвячена дослідженню теоретичних основ економічного зростання виробників продукції тваринництва.

Визначено, що економічне зростання виробників продукції тваринництва залежить від складної взаємодії внутрішніх факторів (виробничий, кадровий, управлінський, інноваційний потенціали) та зовнішніх впливів (ринкові умови, державна політика, природно-кліматичні та соціально-економічні чинники).

Встановлено, що розвиток та ефективне використання виробничої потужності, людського капіталу, ринкової позиції та управлінського потенціалу є фундаментом економічного зростання.

Доведена необхідність врахування унікальної особливості галузі (біологічний характер виробництва, тривалість виробничого циклу, висока фондомісткість, залежність від кормової бази та ветеринарно-санітарних вимог). Ці фактори диктують особливі підходи до планування, управління та інвестицій.

Ключові слова: виробники продукції тваринництва, економічне зростання, інноваційна спроможність, конкурентоспроможність, людський капітал, продуктивність.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2025-16-27>

Стаття надійшла до редакції / Received 19.04.2025

Прийнята до друку / Accepted 05.05.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Актуальність дослідження обумовлена непересічною роллю цієї галузі у забезпеченні продовольчої безпеки, сталого розвитку сільських територій та загального економічного благополуччя. У сучасному світі, що динамічно змінюється, тваринництво стикається з численними викликами: від зростаючого попиту на високоякісні продукти харчування, що стимулюється зростанням населення та зміною споживчих уподобань, до необхідності адаптації до кліматичних змін, впровадження екологічно чистих технологій та підвищення конкурентоспроможності на світових ринках.

Економічне зростання у тваринництві не є лінійним процесом; воно залежить від складної взаємодії внутрішніх та зовнішніх факторів. Виробники постійно шукають шляхи підвищення ефективності, оптимізації використання ресурсів, впровадження інновацій та мінімізації ризиків. Розуміння теоретичних моделей та концепцій, що лежать в основі цього зростання, дозволяє не лише пояснити існуючі тенденції, але й прогнозувати майбутні зміни та розробляти обґрунтовані стратегії розвитку.

Крім того, важливою є потреба у створенні таких умов, які б сприяли не лише збільшенню обсягів виробництва, але й покращенню його якісних показників, забезпеченню належних умов утримання тварин та сталого використання природних ресурсів. Це вимагає глибокого аналізу механізмів капіталізації, інвестицій, інноваційного розвитку, а також впливу державної політики, регуляторних рамок та глобальних економічних процесів на діяльність тваринницьких господарств.

Таким чином, дослідження теоретичних основ економічного зростання виробників продукції тваринництва є ключовим для формування ефективної аграрної політики, розробки стійких бізнес-моделей та забезпечення довгострокової життєздатності та конкурентоспроможності галузі, що в кінцевому підсумку впливає на добробут суспільства в цілому.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Різні аспекти щодо методологічного забезпечення економічного зростання в аграрному виробництві (в тому числі продукції тваринництва) розкрито в наукових працях вітчизняних вчених: Т. Гнат'євої, І. Грабчук, М. Захаренко, О. Іжболдіної, В. Ніценко, Ю. Синявіної, А. Шевченко та ін. Проте, враховуючи сучасні виклики та важливість галузі для забезпечення

продовольчої безпеки країни, теоретичні основи економічного зростання виробників продукції тваринництва потребують подальшого дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних основ економічного зростання виробників продукції тваринництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ефективний аналіз будь-якого господарського об'єкта потребує ґрунтовної теоретичної бази, що спирається на ринкових економічних законах. Якщо ми обмежуємося вже наявними знаннями з певної проблеми, це неминуче призводить до того, що теорія відстає від практики і втрачає свою цінність для реального застосування. Це повною мірою стосується й вивчення моделей економічного зростання, особливо в аграрному секторі, а саме в тваринництві. Адже раціональне використання тваринництва є однією з ключових умов для підвищення ефективності всієї національної економіки [1].

Економічне зростання виробників продукції тваринництва – це комплексний процес, що характеризується збільшенням обсягів виробництва тваринницької продукції (м'яса, молока, яєць, вовни тощо), підвищенням її якості та зростанням ефективності використання ресурсів у тваринницьких господарствах. Це означає не просто кількісне збільшення поголів'я чи надоїв, а й якісні зміни у галузі, що ведуть до кращого задоволення ринкового попиту та підвищення конкурентоспроможності.

Зауважимо, що потенціал економічного зростання виробників продукції тваринництва складається з низки ключових елементів [3, 5, 6, 8]. В першу чергу, мова йде про сукупність усіх видів ресурсів, що доступні та можуть бути використані тваринницькими господарствами для виробництва продукції та досягнення економічного зростання. Це є основою будь-якого виробництва. Для тваринництва він включає:

- земельні ресурси (наявність і якість пасовищ, сіножатей, земель для вирощування кормових культур);
- капітальні ресурси (виробничі приміщення (ферми, комплекси), обладнання для утримання тварин, доїльне обладнання, техніка для кормозаготівлі, переробні потужності);
- біологічні активи (кількість, якість та генетичний потенціал поголів'я худоби: продуктивність, плодючість, стійкість до хвороб);
- фінансові ресурси (власний та залучений капітал, інвестиційні можливості для розширення та модернізації).

Крім того, важливим елементом є й інноваційна спроможність, тобто здатність підприємства до створення, впровадження та поширення нових і вдосконалених технологій, продуктів, методів управління. У тваринництві це може бути впровадження сучасних систем годування, генетичний відбір, автоматизація процесів, цифровізація обліку та контролю.

У контексті нашого дослідження слід згадати й про виробничу потужність або виробничу спроможність – максимальну можливість підприємства виробляти певну кількість продукції за наявних ресурсів та технологій. Це не просто статична величина, а динамічний показник, що охоплює:

- межу можливостей (який найбільший обсяг продукції (наприклад, молока, м'яса, яєць) може бути вироблений за поточних умов);
- ефективність використання ресурсів (наскільки раціонально задіяні наявні активи (обладнання, тварини, земля, робоча сила) для досягнення цього обсягу);
- оптимізацію виробничого процесу (здатність підприємства не лише виробляти, а й знижувати собівартість та підвищувати якість продукції, використовуючи наявні технології та ресурси).

По суті, це не просто «скільки можна виробити», а «наскільки ефективно та якісно можна виробити, використовуючи всі доступні важелі».

Невід'ємною рушійною силою економічного зростання у тваринництві є й людський капітал, оскільки саме люди забезпечують впровадження інновацій, оптимізацію процесів та, зрештою, підвищення рентабельності виробництва. У тваринництві це ветеринари, зоотехніки, оператори, доярки, керівники, які безпосередньо впливають на продуктивність та якість роботи. Кадровий ресурс – це сукупність знань, навичок, досвіду, кваліфікації та мотивації працівників, які задіяні у виробництві тваринницької продукції. Це життєво важливий актив, оскільки від нього

безпосередньо залежить ефективність використання всіх інших ресурсів – землі, техніки, поголів'я. Важливо враховувати такі аспекти:

- кваліфікацію та професіоналізм (наявність досвідчених зоотехніків, ветеринарів, технологів, операторів сучасного обладнання. Їхня здатність впроваджувати нові технології, забезпечувати належний догляд за тваринами та ефективно управляти виробничими процесами);
- навчання та розвиток (можливість підвищувати кваліфікацію працівників, опановувати нові методи роботи, адаптуватися до інновацій. Це інвестиція в майбутнє, яка підвищує продуктивність праці та якість продукції);
- мотивацію та залученість (рівень зацікавленості працівників у результатах своєї праці, їхня лояльність до підприємства та готовність до ефективної роботи. Це включає системи оплати праці, умови праці, соціальні гарантії);
- організаційну структуру (ефективна взаємодія між підрозділами та співробітниками, чіткий розподіл функцій і відповідальності, що дозволяє максимізувати потенціал кожного працівника).

Серед важливих елементів слід назвати й ринкову позицію та можливості виробників продукції тваринництва, які визначають їхню здатність успішно конкурувати та реалізовувати свою продукцію в умовах мінливого ринкового середовища. Це не просто можливість продати, а здатність ефективно реагувати на попит, адаптуватися до змін та знаходити нові ніші. Він охоплює, в тому числі:

- конкурентоспроможність – наскільки продукція підприємства приваблива для споживачів порівняно з конкурентами за ціною, якістю, асортиментом. Це вимагає розуміння ринкових тенденцій, аналізу цін конкурентів та постійного покращення характеристик продукції;
- доступ до ринків збуту – можливість виходу на різні канали реалізації (оптові ринки, роздрібні мережі, експорт, прямі продажі споживачам). Це включає розвиток логістики, налагодження партнерських зв'язків та відповідність вимогам різних ринків;
- маркетингову стратегію – здатність ефективно просувати свою продукцію, формувати бренд, завойовувати лояльність споживачів. Це передбачає розуміння потреб цільової аудиторії та використання відповідних інструментів комунікації;
- адаптивність до ринкових змін – гнучкість у реагуванні на коливання попиту, зміну споживчих уподобань, нові регуляторні вимоги (наприклад, стандарти якості, екологічні норми). Це дозволяє мінімізувати ризики та використовувати нові можливості.

Ще одним ключовим елементом є управлінський потенціал та ефективність, що відображає здатність керівництва підприємства раціонально організовувати, координувати та контролювати всі виробничі процеси, а також приймати стратегічні рішення для досягнення економічного зростання. Це критично важливий аспект, оскільки саме якість управління визначає, наскільки успішно інші потенціали будуть реалізовані. Його основні складові:

- стратегічне планування – здатність формувати довгострокові цілі, розробляти стратегії розвитку, які враховують як внутрішні можливості, так і зовнішні виклики ринку. Це включає визначення пріоритетів інвестицій, інновацій та розвитку;
- операційне управління – ефективне щоденне керівництво виробничими процесами (планування, організація праці, контроль за дотриманням технологій, управління якістю). Метою цього процесу є забезпечення безперебійного та ефективного функціонування;
- фінансовий менеджмент – здатність ефективно управляти фінансовими потоками, залучати інвестиції, оптимізувати витрати, забезпечувати фінансову стабільність та рентабельність;
- управління ризиками – наявність систем для виявлення, оцінки та мінімізації різноманітних ризиків (фінансових, виробничих, ринкових, кліматичних). Це дозволяє забезпечити стабільність діяльності;
- лідерство та корпоративна культура – здатність керівників мотивувати персонал, формувати ефективну команду, створювати сприятливий мікроклімат та цінності, що сприяють розвитку.

Елементи потенціалу економічного зростання виробників продукції тваринництва не існують ізольовано, а перебувають у тісному взаємозв'язку, утворюючи складну систему:

1. Кадровий ресурс є каталізатором для реалізації інноваційного потенціалу, оскільки саме кваліфіковані працівники здатні впроваджувати нові технології та ідеї. Вони також безпосередньо впливають на ефективність використання ресурсної та виробничої спроможності.

2. Інноваційний потенціал дозволяє оптимізувати використання ресурсного потенціалу (наприклад, точне годування зменшує витрати кормів), підвищити виробничий потенціал (за

рахунок збільшення продуктивності тварин) і зміцнити ринковий потенціал (через випуск більш конкурентоспроможної продукції).

3. Ефективне використання ресурсного потенціалу безпосередньо впливає на виробничий потенціал та є основою для його зростання.

4. Міцний виробничий потенціал дозволяє задовольняти потреби ринкового потенціалу, забезпечуючи необхідні обсяги та якість продукції.

5. Управлінський потенціал є інтегруючим фактором, який забезпечує ефективне використання та розвиток усіх інших видів потенціалу. Від якості управління залежить, наскільки успішно ресурси будуть перетворені на продукцію, як швидко будуть впроваджуватися інновації, і як ефективно підприємство працюватиме на ринку.

Усі ці елементи створюють синергетичний ефект: розвиток одного компонента позитивно впливає на інші, а слабкість одного може стримувати розвиток всієї системи. Таким чином, для забезпечення сталого економічного зростання виробників продукції тваринництва необхідно не лише оцінювати кожен елемент окремо, а й розуміти їхні взаємозв'язки та комплексно управляти ними.

Економічне зростання у тваринництві – це справді складний і нелінійний процес, що формується під впливом безлічі взаємопов'язаних внутрішніх та зовнішніх факторів [2, 4, 7, 8].

Внутрішні фактори (контрольовані або залежні від підприємства) – це чинники, що перебувають під прямим або опосередкованим контролем виробника продукції тваринництва, а саме:

1. Виробничий потенціал, в тому числі:

– якість та продуктивність поголів'я (генетичний потенціал, породи, здоров'я тварин, їхня здатність до високої продуктивності – надой, прирости, несучість);

– технологічне оснащення (рівень механізації та автоматизації процесів, наявність сучасного обладнання (доїльні апарати, системи вентиляції, кормороздавачі), використання інноваційних технологій утримання та годівлі);

– кормова база (доступність, якість та збалансованість кормів, ефективність їх заготівлі та зберігання).

2. Людський капітал, в тому числі:

– кваліфікація та досвід персоналу (наявність ветеринарів, зоотехніків, інженерів, операторів обладнання з відповідними знаннями та навичками);

– мотивація та продуктивність праці (системи оплати праці, умови праці, соціальні пакети, що стимулюють ефективну роботу);

– навчання та розвиток (інвестиції у підвищення кваліфікації та професійний ріст працівників).

3. Управлінський потенціал та ефективність, в тому числі:

– якість менеджменту (здатність керівництва до стратегічного планування, операційного управління, ефективного розподілу ресурсів, прийняття обґрунтованих рішень);

– фінансовий менеджмент (ефективне управління витратами, інвестиціями, оборотним капіталом, оптимізація фінансових потоків);

– управління ризиками (розробка та впровадження механізмів мінімізації виробничих, фінансових та інших ризиків).

4. Інноваційний потенціал, в тому числі:

– здатність до впровадження нового (відкритість до інновацій, готовність інвестувати у дослідження та розробки (навіть невеликі, адаптовані до потреб господарства);

– доступ до наукових знань (співпраця з науковими установами, використання передового досвіду).

Зовнішні фактори (непідконтрольні підприємству, але впливають на нього) – це чинники, що формуються за межами підприємства, але значно впливають на його функціонування та розвиток, а саме:

1. Ринкові умови, в тому числі:

– попит та ціни на продукцію (зміна споживчих уподобань, динаміка цін на м'ясо, молоко, яйця, що формується під впливом загальноекономічної ситуації, конкуренції, експорту/імпорту);

– ціни на ресурси (вартість кормів, енергоносіїв, ветеринарних препаратів, обладнання, що безпосередньо впливає на собівартість продукції);

– конкуренція (тиск з боку інших виробників на внутрішньому та міжнародному ринках);

– доступ до ринків збуту (розвиток інфраструктури (логістика, переробні підприємства), наявність ефективних каналів реалізації).

2. Державна політика та регулювання, в тому числі:

– аграрна політика (субсидії, дотації, податкова політика, програми підтримки тваринництва);

– ветеринарно-санітарне законодавство (норми та стандарти якості продукції, вимоги до утримання тварин, що впливають на витрати та можливості збуту);

– зовнішньоекономічна політика (тарифні та нетарифні бар'єри, квоти, умови торгівлі, що впливають на експорт та імпорту);

– кредитно-фінансова політика (доступність та вартість кредитів, інвестиційних програм).

3. Природно-кліматичні умови, в тому числі:

– погодні умови (вплив на врожайність кормових культур, можливість випасу, температурні режими для тварин);

– епізоотична ситуація (спалахи хвороб тварин (наприклад, пташиний грип, африканська чума свиней) можуть призвести до значних втрат та обмежень у торгівлі).

4. Соціально-економічні фактори, в тому числі:

– доходи населення (впливають на купівельну спроможність та попит на продукцію тваринництва);

– демографічні зміни (зростання населення та урбанізація збільшують попит на продукти харчування).

5. Науково-технічний прогрес (загальний розвиток науки та технологій, що створює нові можливості для інновацій у тваринництві).

6. Геополітична ситуація (воєнні конфлікти, торговельні війни, політична нестабільність, що можуть суттєво впливати на всі аспекти діяльності).

Взаємодія цих факторів формує складну систему, в якій успіх виробника тваринницької продукції залежить від його здатності адаптуватися до зовнішніх викликів та максимально ефективно використовувати свої внутрішні можливості.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Аналіз теоретичних основ економічного зростання виробників продукції тваринництва чітко показує, що це нелінійний, багатофакторний процес, який має вирішальне значення для продовольчої безпеки, сталого розвитку сільських територій та загального економічного добробуту країни. Ефективне зростання в цій галузі вимагає глибокого розуміння як загальноекономічних законів, так і специфічних особливостей тваринницького виробництва.

Отже, для забезпечення сталого та ефективного економічного зростання виробників продукції тваринництва потрібна не лише обґрунтована теоретична база, яка спирається на ринкові економічні закони, а й практична реалізація стратегій, що поєднують інтенсифікацію, інновації та принципи сталого розвитку. Це дозволить галузі не тільки нарощувати обсяги, а й виробляти якісну, конкурентоспроможну продукцію, мінімізуючи ризики та забезпечуючи довгострокову перспективу розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гнатєва Т.М., Лівінський А.І. Методологічне забезпечення виробничого потенціалу підприємств аграрного виробництва. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 5. С. 25-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2019_5_7. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.5.25>
2. Грабчук І.Ф., Бугайчук В.В. Теоретичні основи ефективності виробництва кормів. *Економіка і суспільство*. Вип. 8. 2017. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/39.pdf
3. Захаренко М.М. Теоретичні підходи до трактування економічної сутності виробничого потенціалу в сільськогосподарському виробництві. *Агросвіт*. 2018. № 22. С. 66-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2018_22_12.
4. Іжболдіна О. О., Карамушка О. М., Сичова М. О., Шрамко І. І. Аналіз стану виробництва продукції тваринництва в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9764> DOI: [10.32702/2307-2105-2021.12.105](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.12.105)
5. Ніценко В.С., Мещеряков В.Є. Сучасний стан розвитку галузі тваринництва та передумови економічного зростання. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва*. Серія «Економічні науки». №2. С. 366-375. <https://doi.org/10.31359/2312-3427-2019-2-366>.

6. Синявіна Ю., Бутенко Т. Перспективи розвитку галузі тваринництва в умовах цифровізації. *Економічний аналіз*. Том. 31. №1. 2021. С. 178-195. <https://doi.org/10.35774/econa2021.01.178>.

7. Сушарник Я. А. Аналітичний огляд сучасного стану функціонування галузі свинарства. *Економіка та держава*. 2021. № 7. С. 52–56. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.7.52>

8. Шевченко А.А. Стан розвитку тваринництва в Україні. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. № 2. 2022. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-2-10>

REFERENCES:

1. Hnatieva, T. M., & Livinskyi, A. I. (2019). Методологічне забезпечення виробничого потенціалу підприємств аграрного виробництва. *Інвестиції: практика та досвід*, (5), 25–31. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2019_5_7. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.5.25>
2. Hrabchuk, I. F., & Buhaichuk, V. V. (2017). Теоретичні основи ефективності виробництва кормів. *Економіка і суспільство*, (8). https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/39.pdf
3. Zakharenko, M. M. (2018). Теоретичні підходи до трактування економічної сутності виробничого потенціалу в сільськогосподарському виробництві. *Агросвіт*, (22), 66–73. http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2018_22_12
4. Izhboldina, O. O., Karamushka, O. M., Sychova, M. O., & Shramko, I. I. (2021). Аналіз стану виробництва продукції тваринництва в Україні. *Ефективна економіка*, (12). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9764> <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.12.105>
5. Nitsenko, V. S., & Meshcheriakov, V. Ye. (2019). Сучасний стан розвитку галузі тваринництва та передумови економічного зростання. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*, (2), 366–375. <https://doi.org/10.31359/2312-3427-2019-2-366>
6. Syniavina, Yu., & Butenko, T. (2021). Перспективи розвитку галузі тваринництва в умовах цифровізації. *Економічний аналіз*, 31(1), 178–195. <https://doi.org/10.35774/econa2021.01.178>
7. Susharnyk, Ya. A. (2021). Аналітичний огляд сучасного стану функціонування галузі свинарства. *Економіка та держава*, (7), 52–56. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.7.52>
8. Shevchenko, A. A. (2022). Стан розвитку тваринництва в Україні. *Український журнал прикладної економіки та техніки*, (2). <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-2-10>

THEORETICAL FOUNDATIONS OF ECONOMIC GROWTH OF LIVESTOCK PRODUCERS

KALCHENKO Mykola

Livestock Farming Institute of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

The article is devoted to studying the theoretical foundations of the economic growth of livestock producers.

The study is key to forming effective agricultural policy, developing sustainable business models, and ensuring the long-term viability and competitiveness of the industry, which ultimately affects the well-being of society.

It is determined that livestock producers' economic growth depends on the complex interaction of internal factors (production, personnel, management, innovation potential) and external influences (market conditions, state policy, natural and climatic, and socio-economic factors). Success is achieved when the enterprise can effectively use its internal capabilities and adapt to external challenges.

It is established that the development and effective use of production capacity, human capital, market position, and management potential are the foundation of economic growth. Each of these elements is interconnected: qualified personnel (human capital) use production facilities more efficiently, and competent management (management potential) allows for better adaptation to market conditions and the introduction of innovations.

The need to consider the industry's unique features (biological nature of production, production cycle duration, high capital intensity, dependence on the feed base, and veterinary and sanitary requirements) has been proven. These factors dictate special approaches to planning, management, and investment.

It is substantiated that to ensure sustainable and effective economic growth of livestock producers, a sound theoretical basis based on market economic laws is required, as well as the practical implementation of strategies that combine intensification, innovation, and the principles of sustainable development. This will allow industry to increase volumes and produce high-quality, competitive products, minimizing risks and ensuring long-term development prospects.

Keywords: livestock producers, economic growth, innovative capacity, competitiveness, human capital, productivity.